

Evlilik yaşıının artması həm müsbət, həm də mənfi nəticələr doğurur bilər. Bu, cəmiyyətin ümumi inkişaf səviyyəsin-dən, ailə modelindən, iqtisadi və sosial şəraitdə asılı olaraq fərqli şəkildə qiyamətləndirilə bilər. Əsas məsələ odur ki: Gənclər evlilik qərarını məcburiyyətdən deyil, hazırlıq və isteklə ver-sinlər, cəmiyyət və dövlət qurumları isə həm erkən evliliyin, həm də həddən artıq gec evlənmənin doğura bilməcəyi riskləri nəzərə alaraq təhsil, sosial dəstək və məarifləndirmə tədbirləri gör-sünərlər.

Evlilik yaşıının artması, yeni insanların əvvəlki nəsillərlə müqayisədə daha gec ailə qurmağa üstünlük verməsi, son illərdə həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə müşahidə olunan sosial tendensiyadır. Bu dəyişiklik həm fərdlərin, həm də cəmiyyətin müxtəlif sahələrinə müsbət və menfi təsirlər göstərə bilər.

SiA mövzu ilə bağlı araştırma aparıb.

Evlilik yaşı niyə müxtəlif ölkələrdə fərqlidir?

Müsbət tərəfləri

1. Təhsil və şəxsi inkişaf üçün daha çox zaman

Gənclər evliliyi təxirə salmaqla özlərini daha çox inkişaf etdirə bilirlər: ali təhsil almaq, peşə və kariera qurmaq, özünü daha yaxşı tanımamaq və emosional yetkinlik qazanmaq imkanı olur. Bu, onların gələcək ailə həyatında daha məsuliyyətli və hazırlıqlı olmalarını təmin edir.

2. Qadınların cəmiyyətdə daha fəal rolu

Evlilik yaşıının artması xüsusiylə qadınlar üçün faydalı olur: erkən yaşda ailə yükü altına girmədiklərinə görə, karyera və iqtisadi müstəqillik əldə etmə imkanı yaranır, bu da qadın hüquqlarının qorunmasına və gender bərabərliyinə töhfə verir.

3. Boşanma riskinin azalması

Araşdırımlar göstərir ki, daha yetkin yaşda evlənen cütlükler arasında: bir-birini daha yaxşı tanımaq imkanı olur, daha düşünülmüş qərarlar verilir, nəticədə boşanma halları daha az olur.

4. Uşaq hüquqlarının qorunması və erkən analığın qarşısının alınması

Evlilik yaşıının artması erkən nikah və erkən analığ riskini azaldır: bu da yeniyetmə qızların sağlamlığını, təhsilini və psixoloji durumunu qoruyur, cəmiyyətin ümumi rifah səviyyəsini yüksəldir.

Mənfi təsirlər

1. Ailə qurmağa marağın azalması

Bəzi gənclər müstəqil həyat tərzinə o qədər alışır ki, evlilik onların prioritetindən çıxır: bu da uzun müddətə ailə institutunun zəifləməsi, əhalinin azalması və demografik problemlər yarada bilər.

2. Doğum nisbətinin aşağı düşməsi

Gec evlilik, eyni zamanda gec və az uşaq sahibi olmaq deməkdir. Bu: əhalinin yaşılanması, işçi qüvvəsinin azalmasına, geləcəkdə pensiya sistemine və iqtisadi aktiviliyə mənfi təsir edə bilər.

3. Sosial təzyiq və ailə ilə fikir ayrılığı

Bəzi cəmiyyətlərdə, xüsusile ənənəvi bölgələrdə gənclərin evlili-

yi gecikdirməsi: valideynlər tərəfindən narahatlıq və təzyiq yaradaraq, nəsillərə fikir ayrılığına səbəb ola bilər.

4. Psixoloji təklik və sosial təcrid

Evliliyi çox gecikdirən bəzi insanlar bir müddət sonra: özlərini tənha hiss edə bilər, sosial çevrələri darala bilər, bu da psixoloji gərginlik və depressiya riskini artırıbilər.

Evlilik yaşı niyə müxtəlif ölkələrdə fərqlidir? Bunun əsas səbəbləri nədir?

Evlilik yaşı müxtəlif ölkələrdə fərqli ola bilər və bunun səbəbi yalnız qanuna müəyyən edilən rəqəmlə mehdudlaşdırır. Bu fərqliliklərin arxasında dayanan əsas səbəblər mədəniyyət, din, iqtisadi vəziyyət, sosial inkişaf səviyyəsi və təhsil imkanlarıdır.

1. Mədəniyyət və ənənələrin təsiri

verirlər. Bu da evlilik yaşıni avtomatik olaraq artırır.

2. Dinin və dini qanunların rolü

Bir çox ölkədə evlilik yaşı dinin təsiri ilə formallaşır. Məsələn, bəzi müsəlman ölkələrində qız uşaqları 16 yaşında, hətta bəzi istisna halında daha tez evləndirilə bilir, çünki dini nikah bu yaşda qəbul edilə bilər. Əksinə, sekulyar və ya dünyəvi dövlətlərdə dinin hüquq sisteminə təsiri azdır, ona görə də evlilik yaşı daha sabit və yüksək müəyyən olunur.

3. Təhsil səviyyəsi və sosial inkişaf

Təhsil almaq üçün daha çox vaxt lazımdır: inkişaf etmiş ölkələrdə gənclər daha gec evlənir. İnsanlar universitetə gedir, magistr təhsili alır, karyera qurur

və yalnız ondan sonra ailə həyatı qurmaq haqqında düşünürler. Əhalinin sosial rifahi, iş imkanları və qadınların cəmiyyətdə aktiv rolu artırıqla, evlilik yaşı da artır. Əksinə, inkişaf səviyyəsi aşağı olan bölgelərdə insanlar daha erkən yaşda evliliyə məcbur ola bilər.

4. Qanunvericilik və dövlət nəzarəti

Hər ölkənin qanunları fərqlidir. Bəzi dövlətlər evlilik üçün minimum yaşı 18 olaraq müəyyən edir, bəzilərində isə xüsusi hallarda bu yaş daha aşağı ola bilər (məsələn, məhkəmə və ya valideyn razılığı ilə). Lakin bəzi yerlərdə qanuni yaş olsa da, qeyri-rəsmi (dini və ya ənənəvi) nikahlarla erkən evliliklər baş verir. Bu isə uşaq hüquqlarının pozulmasına, erkən analığa və təhsildən yayınmaya səbəb ola bilər.

5. İqtisadi və ailəvi səbəblər

Bəzi ailələr maddi çətinlik ucbatından qız övladını tez ailə qurmağa təşviq edirlər. Onlar düşünlər ki, bu yolla həm məsuliyyətdən azad olarlar, həm də övladlarının həyatını "təhlükəsiz" yere yön-

ləndirirlər. Halbuki bu yanaşma qızların gelecek inkişaf imkanlarını məhdudlaşdırır və onların sağlamlığını və psixologiyasına zərər verə bilər.

Evlilik yaşı cəmiyyətin inkişaf səviyyəsini, insan hüquqlarına yanaşmasını və ailə modelinə baxışını göstərən bir göstəricidir. Hər ölkənin öz reallığı, adət-ənənəsi və hüquqi sistemi olduğuna görə, bu yaş həddi də dəyişir. Lakin beynəlxalq təşkilatlar (məsələn, BMT və UNICEF) bütün dünyada minimum evlilik yaşıının 18 olmasının vacibliyini vurğular. Bu, uşaqların təhsildən yayınmaması, sağlam inkişaf etmesi və ailə qurmağa hazır olmasına baxımından mühüm hesab olunur.

Ardı Səh. 7

Əvvəli Səh. 6

Minimum evlilik yaşını müəyyən edən qanunlar bir ölkənin uşaq hüquqlarına, cəmiyyətin rifahına və gender bərabərliyinə verdiyi önəmin göstəricisidir. Bu qanunların məqsədi gənclərin, xüsusilə qız uşaqlarının təhsil hüququnun, sağlam inkişafının və gələcək imkanlarının qorunmasıdır. Ancaq bu qanunların effektivliyi ölkədən-ölkəyə fərqli olur və bir sıra hüquqi, sosial və mədəni amillərdən asılıdır.

1. Qanunların mövcudluğu ilə reallıq arasında fərq

BMT və UNICEF-in məlumatlarına görə, dünyada 100-dən çox ölkədə minimum evlilik yaşı qanunla 18 olaraq müəyyən olunub. Amma bu o demək deyil ki, hər yerde bu qaydaya eməl olunur. Bir çox ölkədə: valideyn razılığı, məhkəmə qərarı, dini nikah kimi istisnalarla bu yaş daha aşağı salınır bilir. Bu isə qanunların formada var, məzmununda yox vəziyyətinə düşməsinə səbəb olur. Yəni kağız üzərində mövcud olan qanunlar həyatın içində tam tətbiq olunmur.

2. Sosial və mədəni faktorların gücü

Bir çox cəmiyyətdə adət-ənənələr qanundan daha güclü ola bilir. Məsələn: Kənd yerlərində və ya az təhsilli ailələrdə qız uşağı "tez ərə vermek" ailə üçün ictimai nüfuz və ya maddi yükden azad olmaq anlamına gəlir. Dini inanclar və yerli liderlərin təsiri də bu məsə-

Evlilik yaşı niyə müxtəlif ölkələrdə fərqlidir?

QHT-lərin rolü

UNICEF, UNFPA, Save the Children kimi beynəlxalq təşkilatlar bir çox ölkədə: qanunların sərtləşdirilməsinə, erkən evliliklə mübarizə proqramlarının həyata keçirilməsinə, cəmiyyətin maarifləndirməsinə dəstək verirlər. Qeyri-hökumət təşkilatları isə yerli icmalar da işleyərək uşaqların hüquqlarını qoruyur və dövlətin zəif qaldığı sahələrdə boşluğu doldururlar.

Minimum evlilik yaşını müəyyən edən qanunlar uşaqların hüquqlarını qorumaq baxımından çox önemlidir, lakin onların real təsiri bu qanunların nə qədər tətbiq olunduğundan, nəzarət edildiyindən və ictimai şüurun səviyyəsindən asılıdır. Qanun tekbaşına kifayət deyil,

formalaşmış gender rollarından irəli gəlir. Cəmiyyətərdə qadının ailə qurmağa, uşaq dünyaya gətirməyə və ev təsərrüfatı ilə məşğul olmağı daha tez hazır olduğu düşünülüb. Kişiilərin isə əvvəlcə iqtisadi cəhətdən müstəqil olmaları, ailə saxlaması məsuliyyətini daşımaga hazırlaşmaları gözlənilib. Evlilik yaşını müəyyən edən qanunvericilik aktları hər bir cəmiyyətdə ailə institutun formalaşmasına birbaşa təsir göstərir. Bu qanunların məqsədi yalnız nikah yaşını rəsmiləşdirmə deyil, həm də gənclərin fiziki, psixoloji və sosial cəhətdən ailə qurmağa hazır olduları bir mərhələdə evliliyə təşviq olunmalarını təmin etməkdir. Təcrübə göstərir ki, evlilik yaşı nə qədər aşağı müəyyən olunarsa, bu cəmiyyət üçün bir o qədər riskli nəticələr doğura bilər. Çünkü erkən yaşda qurulan ailələrde: təhsilin yarımqıq qalması, iqtisadi asılılıq, erkən ana olmanın yaratdığı sağlamlıq problemləri, ailə içi zorakılıq və boşanma halları kimi ciddi sosial və psixoloji fəsadlar rast gəlinə bilir. Əslində bu kimi mənfi halları təkcə inkişaf etməkdə olur, hətta inkişaf etmiş ölkələrdə də müşahidə etmək mümkündür. Mehəz bu səbəbdən bir çox ölkələrdə minimum evlilik yaşı yüksəldilib və xüsusi hallarda (məsələn, məhkəmə icazəsi ilə) istisnalar nəzərdə tutulub.

Qanunvericiliklə minimum evlilik yaşının müəyyən edilməsi təkcə hüquqi məsələ deyil, bu həm də uşaqların hüquqlarının qorunması, qadınların sosial müdafiəsi və ailənin uzunmürlü, sabit şəkildə qurulmasının təmin edilməsinə yönəlmış vacib bir sosial siyasetdir. Beləliklə, minimum evlilik yaşına dair qanunların tətbiqi və sərtləşdirilməsi cəmiyyətin sağlam inkişafı, təhsil imkanlarının artırılması və erkən nikahların qarşısının alınması baxımdan müsbət rol oynayır. Əgər müxtəlif xalqların və dövlətlərin tərixlərinə nəzər yetirsək, görərik ki, evlilik yaşı ilə bağlı qəbul edilən qanunlar zaman-zaman dəyişib və bu yaş həddi uzun illər boyunca olduqca aşağı səviyyədə müəyyən olunub. Məsələn, Roma hüququnu qidəm və hüquqi ənənəsi güclü

olan bir sistemdə qızlar üçün nikaha daxilolma yaşı 12, oğlanlar üçün isə 14 yaş kimi müəyyən edilmişdir. Bu yanaşma, o dövrün sosial-iqtisadi reallıqları və ailə qurmaqla bağlı təsəvvürleri ilə sıx bağlı idi. Ailə institutuna daha erkən yaşda daxil olmaq həm cəmiyyətin, həm də ailələrin sosial strukturuna uyğun hesab edilirdi. Yalnız Roma deyil, qədim İngiltərə hüququnda da oxşar yanaşmalar var idi. Məsələn, İngilis ümumi hüququnda qızların 12 yaşında niqaha daxil olmasına icazə verilirdi. Bu normativ yanaşmalar uzun müddət dəyişməz qalsa da, sənaye inqilabından sonra və xüsusilə XX əsrde insan hüquqları anlayışının formallaşması ilə birləşdə dəyişməyə başladı. Zaman keçidkə təhsil səviyyəsinin yüksəlmesi, qadınların cəmiyyətdə daha fəal rol alması, uşaqların hüquqlarının tanınması və ailədaxili zorakılıq hallarının qarşısının alınması kimi faktorlar minimum evlilik yaşı-

artırılmasını zəruri etdi. Bu gün isə bir çox ölkədə bu yaş həddi 18 yaş olaraq müəyyən olunub və bu yaşdan aşağı nikahlar ya qadağandır, ya da ciddi hüquqi şərtlərlə mümkündür. Əgər biz müxtəlif ölkələrin tarixlərinə nəzər salsaq, görərik ki, zaman-zaman minimum evlilik yaşı ilə bağlı müxtəlif qanunlar mövcud olub və bu yaş həddi çox vaxt aşağı müəyyən edilib. Bu, təkcə inkişaf səviyyəsi ilə deyil, daha çox həmin cəmiyyətlərin mədəniyyəti, adət-ənənələri və dini inancları ilə bağlı olub. Məsələn, Roma hüququnda qızların 12 yaşında niqaha daxil olmasına icazə verilirdi. Bu yanaşma həmin dövrün ailə və cəmiyyət strukturu ilə elaqədar idi.

Oxşar təcrübəyə qədim İngiltərə hüququnda da rast gəlinir, burada da qızlar üçün niqaha daxil olmasına icazə verilirdi. Bu yanaşma həmin dövrün ailə və cəmiyyət strukturu ilə elaqədar idi. Oxşar təcrübəyə qədim Avropa dövlətlərinə və onların tarixinə aid deyil. Məsələn, 17-ci əsrə Amerikanın özündə belə, rəsmi sənədlərdə 9 yaşında bir qız uşağının niqaha daxil olması halları qeydə alınıb. Yəni, bu problem təkcə inkişafdan geri qalmış dövlətlərə aid deyil, bu, demək olar ki, bütün ölkələrin keçmişində mövcud olub. Maraqlı hal budur ki, hətta bu günün özündə də dünyada ele dövlətlər var ki, orada qadın üçün evliliyə daxilolma yaşı ya çox aşağıdır, ya da ümumiyyətlə qanunvericilikdə konkret şəkildə müəyyən olunmayıb. Məsələn, Səudiyyə Ərəbistanında evlilik üçün minimum yaş qanunla müəyyən edilməyib. Validəyin razılığı və ya dini icazə ilə dəha azyaşılı qızlar niqaha daxil ola bilirlər. Bəzi digər ölkələrdə, məsələn, Yəmen, Niger, İran kimi dövlət-

lərdə isə 12 yaş və hətta ondan da aşağı yaşda qızların evlənməsi hallarına rast gəlinir. Bəzi inkişaf etmiş ölkələrdə də bu məsələdə istisnalar mövcuddur. ABŞ-in bir sıra statlarında 14-15 yaşında evlilik məhkəmə və valideyn razılığı ilə qanuni hesab olunur. Bu faktlar onu göstərir ki, evlilik yaşı ilə bağlı müxtəlif yanaşmalar hələ də dünyada qalmaqdadır. Minimum yaşın qanunla tənzimlənməsi çox önemlidir, çünki evlilik yaşı nə qədər aşağı olarsa, bu, cəmiyyət üçün bir o qədər təhlükəli nəticələr doğura bilər. Təhsil imkanlarının məhdudlaşması, erkən analıq, psixoloji hazırlanışlıq, ailədaxili zorakılıq və boşanma riskləri erkən nikahların nəticələrindəndir. Bu baxımdan, inkişaf etmiş ölkələrdə minimum evlilik yaşıının artırılması və uşaq nikahlarının qarşısının alınması üçün hüquqi tədbirlər görülür. Amma yənə də bu məsələ yalnız hüquqi deyil, eyni zamanda mədəni, dini və sosial məsələdir. Ona görə də dünyə üzrə vahid bir standart formalasası da, onu tətbiq etmək hər ölkənin daxili quruluşundan asılıdır.

Dünyanın müxtəlif ölkələrində evlilik yaşı ilə bağlı qanunlar və istisnalar böyük fərqliliklər göstərir. Məsələn, Pakistan'da qadınlar üçün minimum evlilik yaşı resmi olaraq 16 yaş kimi müəyyən edilsə də, istisna hallar mövcuddur və bəzi hallarda 9 yaş da nikah üçün nəzərdə tutula bilər. Bu, xüsusilə məhkəmə icazəsi ilə mümkün olur və ölkənin qanunvericiliyində belə bir imkan yer alır. Oxşar vəziyyət Livanda da müşahidə olunur. Orada qadınlar üçün minimum evlilik yaşı 17 olsa da, məhkəmənin razılığı ilə qadınlar 9 yaşında da nikaha daxil ola bilərlər. Bu cür istisnalar həmin ölkələrin hüquqi sisteminde tanınır və dünya təcrübəsində az rast gelinməyen hallar arasında sayılır. Bununla yanaşı, Çin təcrübəsi daha fərqlidir və mənim fikrimcə, müasir yanaşmalar üçün daha örnek ola bilər. Çin qanunvericiliyinə görə, kişilər üçün evlilik yaşı 22, qadınlar üçün isə 20 yaş kimi müəyyən edilib. Bu yaş həddi cəmiyyətin sosial və iqtisadi inkişaf səviyyəsi, eləcə də fərdlərin fiziki və psixoloji yetkinliyi nəzəre alınaraq müəyyənləşdirilib. Bu nümunələr göstərir ki, dünya ölkələrində evlilik yaşına dair yanaşmalar mədəni, dini və hüquqi ənənələrə görə müxtəliflik təşkil edir. Həmçinin, istisna halların mövcudluğu da

evlilik yaşıının müəyyənləşdirilməsində təkcə qanunların deyil, həm də sosial amillərin təsiri olduğunu sübut edir. Hər hansı istisnalar nəzərə alınsa da, mən hesab edirəm ki, həm qadın, həm də kişi üçün niqaha yaşı nə qədər yüksək olsa, bir o qədər məqsədə uyğun olur. Xüsusilə, 20 yaş və yuxarı yaş həddi, gənclərin fiziki, psixoloji və sosial cəhətdən yetkinliyi baxımından daha uyğun və əlverişli hesab edilə bilər".

Söylü Ağazadə

də qanunların qarşısını kəsə bilər. Nəticədə qanun olsa da, onun icrası praktiki olaraq zəif qalır.

3. Qanunların tətbiqində nəzərət və mexanizmlərin rolü

Bir qanunun effektivliyi yalnız onun qəbul olunması ilə yox, nəzərət mexanizmlərinin mövcudluğu və işləməsi ilə ölçülür. Bu sahədə uğurlu olmaq üçün aşağıdakılardan vacibdir: Doğum qeydiyyatının düzgün aparılması (eks halda uşaqın yaşı səbəb olmak olur), nikahların yalnız resmi orqanlar tərəfindən başlanması, təhsil sisteminin gücləndirilməsi və məktəbe davamiyətin məcburi olması, Cəza mexanizmlərinin işlek olması, yeni erkən evliliyə səbəb olan şəxslərə hüquqi tədbirlərin görülməsi. Bu addımlar atılmışdır, qanun yalnız formal olaraq qalır.

4. Təhsil və maarifləndirmənin əhəmiyyəti

Qanunları effektiv edən təkcə hüquqi tədbirlər deyil, həm də maarifləndirmə və ictimai dəstəkdir. Əgər insanlar erkən evliliyin zərərlərini anlamırsa, qanunları pozmağa davam edəcəklər. Qız uşaqlarının təhsili, sağlamlığı, hüquqları barədə cəmiyyətin məlumatlı olması, qanunun daha dərin təsir göstərməsinə kömək edir.

5. Beynəlxalq təşkilatların və

və bu fərqliliyin əsas səbəbləri cəmiyyətin formallaşmış adət-ənənələri, dini inancları, sosial struktur və hüquqi çərçivələrlə bağlıdır. Hər bir ölkənin tarixi, mədəniyyəti və dini baxışları həmin cəmiyyətdə evliliyin nə vaxt və hansı şərtlərlə mümkün olduğunu müəyyənləşdirir. Dünyada geniş yayılmış təcrübəyə nəzər salsaq, eksər hallarda qadınlar üçün evlilik yaşı kişilərlə müqayisədə daha aşağı müəyyən edilir. Bu, bir çox hallarda tarixən